IL MONITORE ECCLESIASTICO
Anno LIX - Serie V - Vol. VI - Fasc. XI - Novembre 1934

ATTI DELLA APOSTOLICA SEDE

ATTI DEI TRIBUNALI

Norme della Sacra Romana Rota (1).

TITULUS I

De constitutione Sacrae Romanae Rotae.

Art. 1. — Sacra Romana Rota est Tribunal collegiale, Apostolicae Sedis ordinarium, constans certo Praelatorum numero, quorum electio Romano Pontifici reservatur, qui Auditores vocantur, cui praesidet Decanus, primus inter pares.

Art. 2. — § 1. Auditores sacerdotes sint oportet, ex legitimo matrimonio nati, maturae aetatis, laurea doctorali saltem in utroque iure praediti, honestate vitae, prudentia et iuris peritia praeclari.

§ 2. Iidem, vix ac attigerint septuagesimum quintum aetatis annum, emeriti evadunt, et a munere iudicis cessant.

Art. 3. — § 1. Auditores post Decanum ordine sedent ratione antiquioris nominationis, et in pari nominatione ratione antiquioris ordinationis ad sacerdotium, et in pari nominatione et ordinatione presbyterali, ratione aetatis.

§ 2. Vacante Decanatu, in officium Decani ipso iure succedit qui primam sedem post Decanum obtinet.

Art. 4. — § 1. Erunt insuper in Sacra Rota Promotor iustitiae pro bono publico tuendo, et Defensor vinculi sacrae ordinationis aut matrimonii.

§ 2. Hi sacerdotes esse debent, laurea doctorali in utroque iure insigniti, maturae aetatis, bonis moribus, prudentiae ac iuris peritia praestantes.

§ 3. Eligentur a Summo Pontifice, proponente Auditorum Collegio.

(1) Il fascicolo 1° settembre 1934 di « A. A. S. » riporta il nuovo regolamento della S. R. Rota, approvato dal S. Padre nell'udienza concessa a S. E. Mons. M. Massimi, Decano dello stesso tribunale, il 22 giugno c. a.

Diamo subito per intero questo regolamento che giunge opportuno per la riapertura dell'anno giudiziario, potendo esso con lievi adattamenti essere adottato anche dai tribunali minori, la cui sistemazione, particolarmente in Italia, è di urgenza pari alla delicatezza. Di questo regolamento, al quale tirannia di spazio non ci consente di dar qui nessuna illustrazione, abbiamo preparato un breve commento che è di imminente pubblicazione.

Art. 5. — § 1. Defensori vinculi dabitur *Substitutus,* qui sub eiusdem ductu vinculum defendat.

§ 2. Idem, de Decani mandato, Promotoris iustitiae partes sub huius ductu explere poterit.

§ 3. Substitutus praeditus sit oportet qualitatibus, de quibus in § 2 art. praecedentis, eiusque electio fiet a Rotali Collegio, confirmanda a Summo Pontifice.

Art. 6. — § 1. Pro actibus S. Rotae conficiendis constituentur Notarii sacerdotio aucti, et Advocati Rotalis diplomate praediti.

§ 2. Adsint quoque scriptores, item sacerdotio aucti et laurea doctorali saltem in iure canonico praediti, quorum uni demandanda est custodia tabularii Tribunalis, alteri bibliothecae.

§ 3. Item adsit Distributor cum adnexo munere arcarii et Ratiocinator.

§ 4. Omnes eligentur a Rotali Collegio, eorumque electio confirmanda erit a Summo Pontifice. Notariorum autem et scriptorum electio fiet ex concursu iuxta regulam pro ceteris S. Sedis officiis datam.

Art. 7. — § 1. Quilibet Auditor potest sibi eligere duos, suo studio addictos, quos dicunt *secretos,* Decanus tres.

§ 2. Ex his, accedente consensu Rotalis Collegii, potest unus adsumi in adiutorem, qui appellabitur *Secretus ab officio,* et erit ad nutum Auditoris amovibilis.

§ 3. *Secretus ab officio* debet esse sacerdotio auctus, laurea doctorali iuris saltem canonici in studiorum Universitate vel in Facultate iuridica a S. Sede recognita donatus, religione vitaeque honestate praestans.

Art. 8. — § 1. Sint etiam laici maturae aetatis et probatae vitae, qui officia cursorum et apparitorum praestabunt; his custodia sedis et aulae Tribunalis committatur.

§ 3. Nominatio erit ad triennium, et poterit prorogari, si ipsi sese integros idoneosque probaverint.

Art. 9. — § 1. In iudicio criminali semper, in contentioso autem, si ex revelatione alicuius actus praeiudicium partibus obvenire possit, vel ab ipso Tribunali secretum impositum fuerit, Auditores, Tribunalis administri et Auditorum secreti tenentur ad secretum officii.

§ 2. Inviolabile etiam secretum est servandum de discussione quae in Tribunali ante ferendam sententiam habetur, itemque de suffragiis et opinionibus ibidem prolatis.

Art. 10. — § 1. Singuli S. R. Rotae Auditores, post nominationem, antequam iudicis officium suscipiant, coram universo Collegio, adstante uno ex Notariis S. Tribunalis, qui in acta referet, iusiurandum dabunt de officio rite et fideliter implendo, atque de secreto servando ad normam articuli praecedentis.

§ 2. Item praescriptum iusiurandum dabunt Tribunalis administri et singuli Auditorum secreti coram S. R. Decano, adstante pariter uno ex Notariis.

Art. 11. — § 1. Auditores qui secretum violaverint, aut ex gravi negligentia vel dolo grave litigantibus detrimentum attulerint, tenentur de damnis

et ad instantiam partis laesae, vel etiam ex officio, Signaturae Apostolicae iudicio, a SS.mo confirmato, puniri possunt.

§ 2. Tribunalis administri et Auditorum secreti qui similia egerint, pariter tenentur de damnis, et ad instantiam partis laesae, aut etiam ex officio, Rotalis Collegii iudicio, puniri possunt.

TITULUS II

De Officio Auditorum aliorumque Sacrae Romanae Rotae addictorum.

Caput I.

De Auditoribus.

Art. 12. — Auditor, praestito iuramento, ad normam art. 10 § 1, in Rotale Collegium adscitus est, iudicis officium suscipit, et iuribus ac privilegiis fruitur Auditorum Sacrae Rotae propriis.

Art. 13. — § 1. Ad Decanum, uti Collegii Praesidem, pertinet Collegium aut etiam alios Tribunali addictos convocare, quoties negotia requirunt, et statuere Turnos causas iudicaturos, nec non curare ut omnes S. Tribunalis ministri suum munus diligenter adimpleant.

§ 2. Ipsi obnoxia sunt S. Rotae Cancellaria, tabularium, bibliotheca, arca nummaria; ideoque omnia ordinat quae ad bonum horum statum conducere possint. Quod si agatur de extraordinario aliquo consilio capiendo, rem ad Collegium deferat.

§ 3. Item sub eius cura sunt regestum deliberationum collegii, et liber rerum notabilium aliarumque scripturarum ad idem Collegium pertinentium.

§ 4. Impedito Decano, munera eiusdem propria explebit antiquior Auditor, qui non sit impeditus.

Art. 14. — Quando causa aliqua legitime ad protocollum S. Rotae pervenerit, Decanus statuet Turnum ad eandem iudicandam, iuxta ordinem in art. 15 explicandum.

Art. 15. — § 1. Turni eo ordine procedent, ut primus constet ex Decano et Auditoribus secundo et tertio; alter ex secundo, tertio et quarto; tertius ex tertio, quarto et quinto, et ita deinceps ea lege ut Turnus subsequens constituatur ab altero ex Auditoribus praecedentis Turni et duobus sequentibus Auditoribus, iterum incluso Decano cum duobus postremis Auditoribus, vel cum ultimo ex iisdem Auditoribus et secundo.

§ 2. Quod si agatur de appellatione a sententia Rotali, Turnus *ad quem* est ille qui constat ex Auditoribus immediate antecedentibus eos quibus Turnus *a quo* constabat.

Art. 16. — § 1. Si quis Auditor infirmitate aut alia iusta causa impediatur quominus in Turno partem habere possit, ei Decanus alium ex Auditoribus substituit.

§ 2. Haec substitutio fit ex officio, vel ad instantiam eorum quorum interest.

Art. 17. — Quoties Auditori impedito alius substitutus fuerit, postea, cessante impedimento, primus Auditor in Turnum restitui potest accedente

Decani decreto, nisi substitutus partes habuerit in iudicanda aliqua quaestione incidentali, quae in sententiam definitivam sua natura influat.

Art. 18. — § 1. In decreto quo Decanus Turnum designat, designet etiam causae Ponentem, qui est semper antiquior.

§ 2. Attamen Auditor, ob impedimentum alterius suffectus, etiam antiquior, non potest esse Ponens, quoties Ponens antea designatus permaneat.

§ 3. Si Ponens, ut supra § 1 designatus, iustam habeat munus declinandi causam, poterit, auditis ceteris de Turno Auditoribus, uni ex ipsis munus committere, edito ad hoc decreto omnibus quorum interest notificando.

Art. 19. — § 1. Ponens, utpote praeses Turni, universum processum moderatur.

§ 2. Ponentis in primis est:

a) cavere ut mandatum procuratorium sit legitimum;

b) si videat spem esse concordiae inter partes obtinendae, hanc eis suggerere;

c) supplere probationes exceptionesve, si agatur de publico bono vel de animarum salute;

d) cavere ut litem, quantum fieri potest, faciat breviorem, dilationes frustratorias aut exceptiones et petitiones frivolas repellendo, terminos peremptorios praefigendo etc.

§ 3. Audientiae Ponentis locum habebunt, quavis in hebdomada diebus et horis statuendis atque per tabellam designandis.

Art. 20. — Caveat Ponens ne typis edi iubeat aut sinat sententias Turni cui praefuit, ex quarum divulgatione scandala, odia, diffamationes, dissidia in familiis aut alia huiusmodi gravia mala oriri possint.

Art. 21. — Ad continendos in officio advocatos aut procuratores, qui praescripta Codicis aut Normarum Tribunalis S. R. Rotae transgrediantur, Ponens eis moderatas mulctas infligere potest, graviores tamen praevia comminatione in scriptis facienda. Nefas est advocatis eiusmodi mulctas inter expensas a cliente reficiendas computare.

Art. 22. — Ad legitimam exsecutionem actorum iudicialium cuiuslibet generis, competit Auditoribus potestas applicandi remedia paenalia, vel etiam censuras ecclesiasticas.

Art. 23. — § 1. Quando Auditores causam agunt potestate ordinaria, haec potestas non cessat per vacationem Sedis Apostolicae.

§ 2. Quando agitur de causa vi Commissionis Pontificiae tractanda, si commissio iam fuerit subscripta ab iis quibus de iure, potestas S. Rotae adquisita est, nec cessat per vacationem Sedis Apostolicae; quod valet etiam in casu quo commissio nondum fuerit ad Sacram Rotam expedita aut transmissa.

Caput II.

De Promotore iustitiae et Defensore vinculi.

Art. 24. — § 1. Promotor iustitiae intervenire debet in omnibus causis criminalibus, itemque in contentiosis in quibus bonum publicum in discrimen vocari potest, iis exceptis quae ad vinculi Defensorem spectant.

§ 2. Curet autem Ponens ut quam primum harum causarum positiones transmittantur Promotori iustitiae.

Art. 25. — § 1. In causis criminalibus Promotor iustitiae gerit partes accusatoris, intendens ut delinquentes iuste puniantur.

§ 2. Licet vero eius sit accusare et sustinere ex officio accusationem, id tamen praestare non debet, si censeat accusationem prorsus fundamento destitui.

Art. 26. — § 1. Praeter Promotorem iustitiae alius accusator non admittitur.

§ 2. Sed adiumenta ad delicti probationem suppeditare debent Promotori iustitiae qui delictum denuntiaverint, itemque Promotores iustitiae tribunalium inferiorum, praesertim cum causa agitur ex horum appellatione.

Art. 27. — § 1. In causis contentiosis Ponentis est ferre iudicium de eo utrum bonum publicum in discrimen vocari possit necne, nisi interventus Promotoris iustitiae ex natura rei evidenter necessarius dicendus sit, ut in causis impedimenti ad matrimonium contrahendum, separationis inter coniuges, piae fundationis quoad eius exsistentiam, iurispatronatus propter libertatem Ecclesiae tuendam, etc.

§ 2. Si in praecedentibus instantiis intervenerit Promotor iustitiae, huius interventus praesumitur necessarius.

Art. 28. — § 1. Promotor iustitiae in causis contentiosis bonum publicum tuetur. Itaque, quoad fieri potest, salva rei veritate, defendit e re nata iura matrimonii, piarum fundationum, Ecclesiae.

§ 2. Si causa plura capita complectatur, quorum nonnisi quaedam ad bonum publicum spectant, de iis tantum Promotor iustitiae curabit.

Art. 29. — § 1. In causis contentiosis, ad tuendum bonum publicum, praeter Promotorem iustitiae, admitti possunt a Ponente, eodem Promotore audito, aliae personae praesertim morales.

§ 2. Non admittitur autem ut repraesentetur in S. R. Rota Tribunal primae vel ulterioris instantiae ad defendendam sententiam a se latam.

§ 3. Adiumenta ad bonum publicum tuendum suppeditabunt Promotori iustitiae, praeter personas de quibus in § 1, Promotores iustitae tribunalium inferiorum, praesertim cum causa agitur ex horum appellatione.

Art. 30. — Cum Promotor iustitiae est ad normam Codicis audiendus, itemque cum pro munere ipse debet ad normam Codicis instare, vel se opponere, motiva voti, instantiae, oppositionis adducere debet.

Art. 31. — De gratuito patrocinio concedendo vel negando, audiendus est Promotor iustitiae, qui instabit quoque, ut illud revocetur, si casus ferat.

Art. 32. — Promotor iustitiae invigilet ut gratuitum patrocinium diligenter exerceatur. Itaque ei communicari debent concessiones omnes gratuiti patrocinii.

Art. 33. — § 1. Cum Promotor iustitiae abstinere debeat ab officio suo, ad normam can. 1613 Codicis, vel cum suspectus declaratus fuerit, Decanus ei sufficiet pro ea causa Substitutum, de quo in art. 5.

§ 2. Idem praestare potest Decanus, instante Turno, si Promotor impediatur quominus animadversiones exhibeat intra congruum temporis spatium ei assignandum.

Art. 34. — § 1. Defensor vinculi intervenire debet in omnibus causis in quibus agitur de vinculo sacrae ordinationis aut matrimonii.

§ 2. Quare harum causarum positiones quam primum sunt ei transmittendae a Ponente.

§ 3. Earundem congruum numerum Defensor vinculi assignabit Substituto.

Art. 35. In causis de nullitate matrimonii itemque de probanda inconsummatione et causis ad dispensandum super rato, vinculi Defensor matrimonium tuetur cum officiis et iuribus de quibus in Codice.

Art. 36. In causis in quibus impugnantur obligationes ex sacra ordinatione, vel ipsa sacrae ordinationis validitas, vinculi Defensor validitatem ordinationis obligationesque ex ea exsurgentes tuetur, cum officiis et iuribus de quibus in Codice.

Art. 37. — Quae de Promotore iustitiae statuta sunt art. 30 et 33, valent quoque de vinculi Defensore.

Caput III.

De Notariis aliisque addictis Cancellariae.

Art. 38. — Notariorum munera erunt:

a) adstare quoties iusiurandum de iure praestatur atque ea de re in acta referre;

b) citationes subscribere, atque communicare partibus quae Ponentes communicare iusserint, itemque annotare citationes denunciatas, ac communicationes peractas;

c) adesse cum fit scripturarum distributio et permutatio, ac super exemplari in actis asservando fidem facere de rite peracta distributione, simulque curare ut exemplaria transmittantur ad eos quibus oportet;

d) interesse processus instructioni ac disputationi quae habetur coram Turno pro Tribunali sedente;

e) postulantibus partibus significare sententiae partem dispositivam, nisi Tribunal censuerit decisionem suam secreto servare usque ad formalis sententiae publicationem.

Art. 39. — Primus Notarius:

a) rite digestum habeat librum causarum, seu *protocollum*; itemque protocolli indicem seu parvas rubricas schedulasve quibus ordinentur causae pro nominibus dioecesium et partium;

b) cum ad Tribunal pervenerit causa iudicanda, eam sine mora transmittat ad Decanum ut hic Turnum iudicaturum designet, causam in protocollum referat huiusque parvas in rubricas;

c) recipiat acta ac documenta Tribunali allata, ea in protocollum referens, relationisque signum actis documentisve imprimens;

d) custodiat Cancellariae sigilla, quibus nemo sine expressa licentia ab eo singulis vicibus impetranda uti poterit;

e) declarare poterit ad instantiam cuiuslibet petentis fidelitatem exemplarium cum autographo ac restituere documenta exhibita, impetrata tamen in utroque casu licentia Ponentis, si ad effectum causae documentum postuletur: de mandato autem Decani, si aliquod documentum ad alium finem requiratur;

f) item ad instantiam partium declarationem edere poterit de statu actorum, quo causa aliqua inveniatur;

g) caveat ne propter factum Cancellariae causae protrahantur; quare cum primum designatus fuerit Turnus, causae acta ad Ponentem remittat, ceteris Auditoribus monitis; transactis vero quindecim diebus, ad Cancellariam revocet;

h) item, si positio remissa fuerit ad Promotorem iustitiae vel ad Defensorem vinculi, post quindecim dies eam repetat;

i) a Ponente rescripta, decreta, decisiones excipiat, curaturus ipsorum exsecutionem per notarios scriptoresve, urgentiora aliis praeferens;

k) epistolas ac omnia alia acta, quae nomine Cancellariae expediuntur, ut redigantur curet ac signet;

l) sententiarum autographa ac advocatorum diplomata obsignet;

m) moderatoribus ephemeridum « Acta Apostolicae Sedis » tradat exemplaria sententiarum decretorumque de mandato Decani, praehabito Ponentis consensu, evulgandorum, quae signabit in fidem veritatis;

n) mandata conficiat solutionis exactionisve, trasmittenda arcario;

o) causarum absolutarum positiones, consentiente Ponente vel Decano, in archivo collocari faciat.

Art. 40. — Notarius alter:

a) librum habeat causarum dispositarum ex ordine protocolli, quo notet diem expeditionis exsecutionisque omnium actorum, atque pecuniam sive Tribunalis administris, sive aerario S. Sedis debitam;

b) singulis mensibus exeuntibus, pecuniae Tribunalis administris et aerario S. Sedis debitae rationem ineat, quam exhibeat primo Notario, ut hic ea obsignata mandatum solutionis conficiat;

c) libro in ordinem kalendarii redacto, notet diem adsignatum concordandis dubiis, excutiendis testibus, Turnis habendis et distributionibus faciendis;

d) deferat Ponenti advocatos scripturas die statuta non exhibentes;

e) primi Notarii ad tempus absentis vices gerat.

Art. 41. — § 1. Scriptorum amanuensium est:

a) epistolas, decreta et rescripta exscribere, et quae paucis recepto usu indicata sunt verbis, ea fusius evolvere;

b) fasciculum actorum causae, vulgo *ponenza*, digestum servare, unumquodque ex actis signans numero ordinis, attento tempore quo exhibita fuerint.

§ 2. Ibidem curam omnem adhibebunt ut quavis menda scriptura careat; nec subscribendam tradent, nisi prius attente perlegerint. Huic diligentiae qui desit identidem, praebet causam cur in ipsum severius animadvertatur.

Art. 42. — Scriptor tabulario addictus, eidem recte ordinando vacabit; positiones resumet; atque binos Archivi indices conficiet ordine alphabetico

digestos, quorum alter partium referat nomina, alter causarum titulos. Denique, munitus Decani scripto mandato in actis asservando, petita documenta exscribet, eaque cum originali concordare declarabit.

Art. 43. — Scriptor cui bibliothecae custodia commissa est, de librorum indice curabit, ac praesto erit iis qui eosdem consulere velint.

Art. 44. — Distributoris patres sunt:

a) curare ut citationes expediantur, easdem singulis diebus notando in libro cursorum;

b) distribuere partibus aut earum procuratoribus epistolas et acta Tribunalis ,atque distributiones, diem ex die, in libro notare;

c) prospicere ut epistolae et fasciculi actorum in Urbe distribuenda ad eos quibus oportet, Tribunalis cursorum adhibita opera, mittantur; quae vero extra Urbem ex officio mittenda sunt, ea absque mora per publicos cursores transmittantur; haec omnia, ut supra, adnotando;

d) litteras et decreta, quae occlusa mittenda sunt, praeposita nominis et loci inscriptione observare;

e) ante vero quam acta quaelibet tradat, vel mittat, inspicere sintne ipsis rite subscripta nomina eaque sigillo munienda curare secundum Tribunalis normas;

f) acta taxationi obnoxia nunquam dimittere ante solutam pecuniam, nisi scripto accedat Notarii auctoritas; cuius legis sanctio ea erit ut, si hanc cautelam neglexerit, ipse in se periculum rei recipiat, expletoque mense de suo restituat;

g) Decani auctoritate minores curare sumptus pro Cancellaria instruenda, vel pro supellectili Sacri Tribunalis conservanda;

h) rescripta vel decreta exsecutioni mandata ac a Notario primo in protocollo relata, inserere fasciculo actorum;

i) positiones advocatis procuratoribusve tradere;

k) adiuvare Notarios in distributione scripturarum.

Art. 45. — Distributor, ut arcarius:

a) custos est suo periculo pecuniae documentorumque depositorum in arca munita; cuius ipse claves habet, Decanus alteras;

b) sub debitis cautelis solvit et accipit pecuniam Tribunali creditam debitamque;

c) venditat folia ac chartulas sigillum Sedis Apostolicae referentia, peractam venditionem adnotans ac de eadem ad ratiocinatorem referens;

d) extremo quoque mense defert S. Sedi pecuniam eidem debitam.

Art. 46. — Ratiocinatoris est:

a) curare ordinem librorum qui sequuntur:

1. liber (*cassa*), in quo signatur pecunia quae singulis mensibus accipitur et solvitur;

2. liber (*conti correnti*), in quo ad singulas causas ex ordine protocolli dispositas signetur pecunia debita et credita, unde finita causa extrahenda est nota a Ponente probanda;

3. liber *depositorum,* in quo signetur pecunia a Procuratoribus deposita;

4. liber *aerarii*, in quo signetur pecunia aerario Sanctae Sedis debita vel credita;

5. liber *causarum gratuiti patrocinii*, in quo harum causarum omnes expensae notentur;

6. liber bibliothecae, in quo ratio habeatur cum bibliothecae expensarum tum pecuniae ab iis, qui advocati titulum consequuntur solutae, cum haec bibliothecae cedat;

7. liber (*Cassa sovvenzione pel gratuito patrocinio*) in quo introitus signentur percipiendi et danda subsidia, ad normam ordinis ad rem statuti.

b) estremo quoque mense binas tabulas conficere, primas ex libro *aerarii*, deferendas administrationi bonorum S. Sedis, alteras ex libro *depositorum*, tradendas Decano;

c) diligenter servare documenta omnia quae legitimum probent expensum vel solutum.

Art. 47. — Etsi sua cuique definita sint munia, firma tamen communis manet lex qua Cancellaria administri debent absentium collegarum partes mutua vice supplere ac alter alteri adiumento esse, prout aequum Decanus iudicaverit.

Art. 48. — Cursores et apparitores, qui et ianitorum munere funguntur, debent:

a) notificare citationes aliaque Tribunalis acta, ac de traditione deque huius tempore modoque fidem facere;

b) epistolas et actorum fasciculos ad quos spectant, vel ad stationes tabellarias ferre;

c) Tribunalis aedium nitorem curare aliaque peragere quae a Decano commissa habeant in ipsius Tribunalis commodum.

Art. 49. — Omnibus Cancellariae addictis districte interdicitur ne extraneos ipsosque advocatos procuratoresve intra septa Cancellariae admittant.

Caput IV.

De Auditorum Secretis.

Art. 50. — Secretorum partes sunt:

a) acta iudicialia, sive causae sive processus, perlegere et proprio Auditori de eis oretenus vel etiam in scriptis referre;

b) diligenter vacare studio causarum sub ductu proprii Auditoris, et ad ipsum accedere diebus et horis ab eodem statutis, sive pro disceptatione causae, sive pro alio studio quod ab eo requiratur;

c) discussionibus oralibus in Sacro Tribunali adsistere;

d) saltem quinque diebus ante definitionem causae proprio Auditori votum exhibere latine conscriptum quo, argumentis tam in iure quam in facto explicatis, causae dubiis detur responsio.

Art. 51. — § 1. Secretus ab officio potest quosdam actus ad Ponentem spectantes peragere, de eius tamen mandato, quod in scriptis dari debet.

§ 2. Mandatum est ad nutum Auditoris revocabile; exspirat autem ipso iure sub fine anni iuridici in quo est concessum.

§ 3. Si qui actus a Secreto ab officio, expirato mandato, gesti sint, hi validi habentur, dummodo Auditoris ratihabitio accedat.

Art. 52. — Secretus ab officio, praeter ea quae praestare tenetur ad normam art. 50, haec omnia vel singula, iuxta tenorem mandati a suo Auditore accepti, praestare potest:

a) citationem conficere, designando partibus tempus et locum comparitionis atque dubiorum concordationis, ac iubendo libellum citationis expediri;

b) die dubiis concordandis statuta, litis contestationi interesse ac actum conscribere;

c) exemplaria tum defensionum responsionumque tum summariorum, antequam edantur, examinare, ut imprimendi atque evulgandi facultatem concedere possit;

d) quando datur locus redditioni rationum et computationi, vel aestimationi fructuum et damnorum, de his videre et ad Ponentem referre;

e) expensarum notulas, ab Advocatis seu Procuratoribus exhibitas partibus litigantibus, si oporteat, emendare, iuxta taxationem iudicialem a S. Tribunali probatam.

Art. 53. — Secreti omnes post causae definitionem scripturas et summaria suo Auditori restituere debent.

Caput V.

De Advocatis et Procuratoribus S. Romanae Rotae.

Art. 54. — § 1. Advocati proprii et nativi S. R. Rotae sunt advocati consistoriales. Iure advocandi vi officii fruuntur quoque procuratores SS. PP. AA.

§ 2. Admittuntur tamen et alii, sive sacerdotes sive laici, qui, laurea doctorali saltem in iure canonico donati ab aliqua studiorum Universitate vel Facultate iuridica ab Apostolica Sede adprobata, post triennale tyrocinium expletum iuxta statutas normas, facto experimento coram Rotali Collegio, ab eodem idonei reperti sint, diploma advocatorum acceperint, a S. R. Decano et ab uno ex Notariis subsignatum, ac iusiurandum coram Rotali Collegio dederint de munere ex conscientia implendo.

Art. 55. — Qui in Urbe fixam non habent moram causarum patrocinium suscipere poterunt. At procuratoris munus ii tantum exercere valent qui et advocati rotales sunt, et Urbem continenter incolunt.

Art. 56. — § 1. Procuratores et Advocati in causis agendis coram S. R. Rota tenentur servare tum communes leges canonicas tum normas huius Tribunalis proprias.

§ 2. Tenentur insuper de mandato Decani gratuitum patrocinium aut gratuitam adsistentiam praebere iis quibus Tribunal hoc beneficium concesserit.

Art. 57. — Firmo praescripto art. 21 procuratores et advocati qui officio defuerint, poterunt a S. R. Rota reprehensionis nota inuri, poena pecuniaria multari; suspendi, vel etiam ex albo advocatorum expungi, audito tamen Collegio advocatorum consistorialium.

Art. 58. — Procuratorum advocatorumque emolumenta non alia admittantur, quam quae sunt probata.

TITULUS III

De ordine iudiciario S. R. Rotae.

Caput I.

De introductione causae, de citatione ac dubiorum concordatione.

Art. 59. — § 1. Cum ad S. Rotae protocollum pervenerit appellatio aliqua, aut Commissio Pontificia, aut libellus pro aliqua causa in prima instantia iudicanda, ad normam can. 1557 § 2, aut alia quaelibet legitima petitio, Decanus decretum edit, quo statuitur Turnus Auditorum ad causam ipsam videndam.

§ 2. Huiusmodi decretum, praeter numerum protocolli, nomina feret Ponentis, Auditorum de turno, nisi omnes videre debeant, partium, dioecesis ad quam pertinet causa, huiusque obiectum, indicato etiam competentiae fonte iuxta praecedentem paragraphum.

Art. 60. — Si indubie constet de incompetentia S. Rotae, Decanus, auditis pro sua prudentia duobus primis Auditoribus, appellationem vel libellum reiiciet per decretum in quo causas reiectionis indicabit.

Art. 61. — Acta causae eiusque adnexa documenta, vix in Protocollo S. Rotae deposita sunt, censentur ex hoc ad Tribunal pertinere; unde, causa durante, ea auferri nequeunt, nisi agatur de documento causae inutili vel brevi restituendo, accedente consensu alterius partis, et praevio Ponentis decreto, Causa vero finita, documenta a partibus exhibita restitui eisdem poterunt, accedente Decani consensu.

Art. 62. — § 1. Notarius Protocollo addictus cavebit ut procurator exhibeat mandatum ad lites, in actis servandum.

§ 2. Regula generalis esto, exigendum esse ut mandatum concessum sit expresse pro lite apud S. Rotam agenda.

Art. 63. — § 1. Decretum quo Turnus constituitur, a Notario Protocollo addicto, Auditori Ponenti, cui causae acta, vulgo *posizione,* transmittenda sunt, notificabitur, aliisque Auditoribus de turno.

§ 2. Si appellans vel recurrens advocatum seu procuratorem in Curia non habeat constitutum, monendus est a Ponente de Turni constitutione.

Art. 64. — Constituto Turno, pars diligentior Ponenti instantiam porriget ut pars adversa aliique qui in causa intervenire debent, in ius vocentur, proposita dubii formula, quam disputari velit.

Art. 65. — Accepta instantia et verificato, si instantia porrigatur a procuratore, huius mandato, Ponens decretum emittet quo pars adversa, sive intervenientes in causa in ius vocantur, expressis eorundem nominibus et cognominibus, et designatis anno, mense, die et hora quibus, ad effectum citationis et ad dubium a parte diligentiore propositum, in decreto citationis inserendum, vel aliud scopo litis aptum concordandum, per se vel per procuratorem comparere debeant in Tribunalis sede.

Art. 66. — In causis matrimonialibus, in citandis personis, quae in Missionibus apud infideles vel in terris longinquis degunt, potest Ponens munus committere Ordinario reum conventum citandi, ut coram se vel coram suo delegato compareat, sub poena declarationis contumaciae, eumque interrogandi an pro vel contra vinculum stare velit, an iudicio Tribunalis se remittat, vel quid facere intendat. Rogandus autem Ordinarius, ut de peractis relationem faciat, simulque referat an et in quali mensura, sive conventus, sive actor, expensas iudicii solvere queant. Quod si reus conventus partes in iudicio habere velit, eidem Ordinarius terminum peremptorium praefigat ad comparendum per se vel per procuratorem coram causae Ponente.

Art. 67. — § 1. Exemplar decreti citationis in actis asservandi, a Iudice et a Notario subscriptum atque Tribunalis sigillo munitum, cuique convento mittendum est, in Urbe per Tribunalis cursorem, extra Urbem per tabellarios publicos, sive mediante Curia dioecesana, sive directe ad reum conventum, ad normam Codicis.

§ 2. Si ponens id expedire existimet, citatio redigi potest lingua vernacula.

§ 3. Citatio emissa nota fiet parti, quae eam requisivit, ut statuta die et hora coram Ponente se sistat.

Art. 68. — Quoties locus esse debet citationi per edictum, decretum citationis inseri potest in commentario officiali « Acta Apostolicae Sedis », non exclusis aliis modis qui ad finem tutius et efficacius obtinendum inserviunt, tempore congruo assignato, ut ad notitiam rei conventi pervenire possit.

Art. 69. — § 1. Si die et hora in decreto citationis designatis, pars conventa nec per se nec per alium in sede Tribunalis comparuerit, neque ulla notitia de peracta citatione Tribunali pervenerit, Ponens dubii concordationem differet, et vel litteras mittet Curiae, cui munus citationis exsequendae commissum fuit, ad urgendum responsum, vel novam faciet rei citationem.

§ 2. Nova citatio fieri debet, si reus non compareat, sed iustam suae absentiae excusationem alleget.

Art. 70. — § 1. Si notitia quidem ad Tribunal pervenerit de rite tradita reo citatione, etsi forte illam acceptare recusaverit, coram Tribunali vero ipse nec per se nec per alium comparuerit, nec ullam vel non iustam absentiae excusationem attulerit, Ponentis erit decidere, utrum *a*) dilata dubii concordatione, reo mittenda sit nova citatio; an *b*) procedendum sit ad dubii formulam statuendam, praemissa vel omissa declaratione contumaciae.

§ 2. Declaratio contumaciae absentis fieri nequit, nisi ad instantiam sive partis, sive Promotoris iustitiae vel Defensoris vinculi, si iudicio intersint, excepto casu quo Ponenti competat citationem facere ex officio.

Art. 71. — In causis matrimonialibus, si pars citata se remittat iustitiae Tribunalis, ne declaretur contumax, nisi eius praesentia in iudicio Ponenti necessaria videatur; atque dubii formula ex officio statuatur, altera parte praesente.

Art. 72. — § 1. Declaratio contumaciae absenti simul cum dubiorum formula statuta notificabitur, assignato congruo tempore, ut exceptiones contra dubiorum formulam proponere et a contumacia se purgare valeat.

§ 2. Nullus alius actus vel decisio eidem notificabitur, excepto libello, quo contineatur nova actoris petitio, assignato, ut supra, congruo termino ad respondendum, et sententia definitiva, si de bono publico agatur, vel, si secus, ad instantiam partis.

Art. 73. — § 1. Absenti, qui iustitiae Tribunalis se remisit, ex officio notificandae sunt dubii formula statuta, nova forte facta petitio et sententia definitiva.

§ 2. Simpliciter absenti ex officio notificetur dubii formula statuta, itemque nova forte facta petitio, non vero sententia definitiva, nisi agatur de bono publico.

Art. 74. — Si pars, ad cuius instantiam citatio emissa est, non comparuerit die et hora designatis, nullamque vel insufficientem absentiae excusationem attulerit, Ponens, ad instantiam alterius partis, dubii formulam ex officio statuere valet, absenti notificandam, assignato congruo tempore ad excipiendum.

Pro declaratione contumaciae servetur can. 1849 Codicis.

Art. 75. — § 1. Cum partes comparuerint, videbit Ponens an locus sit concordiae inter partes experiendae, quod praesertim evenire potest, ubi ob leves tantummodo causas lis promovetur.

§ 2. Si ineatur concordia, huius conditiones a partibus acceptatae et a Ponente adprobatae, ab eisdem partibus et a Ponente subscriptae, inserendae sunt in decreto Turni, omnia definitive adprobantis; quo decreto finis liti imponitur.

Art. 76. — § 1. Quod si partes comparentes iudicium prosequi velint, et in dubiorum formulam conveniant, contra quam Ponens nihil habeat excipiendum, formulam dubiorum suo decreto firmabit.

§ 2. Si vero partes dissentiant, aut earum conclusiones Ponenti non probentur, in huius arbitrio erit vel formulam dubiorum *ex officio* statuere, vel controversiam remittere iudicio Turni, qui, quaestione incidentali discussa, decretum ad rem feret.

§ 3. Dubiorum formula, utcumque statuta, mutari non potest, nisi novo decreto Ponentis vel Turni, prout fuerit a Ponente vel a Turno statuta, ex gravi causa, ad instantiam partis, vel Promotoris iustitiae vel Defensoris vinculi, audita utraque vel altera parte, eiusque rationibus perpensis.

Art. 77. — § 1. Formula dubii referre debet ipsum controversiae meritum, cauto ne excedantur limites quaestionis appellatae vel commissae.

§ 2. In causis nullitatis matrimonii, sueta dubii formula est « an constet de matrimonii nullitate in casu ».

§ 3. In causis, ubi agitur de sententia Rotali appellata, adhibebitur formula: « an confirmanda vel reformanda sit sententia Rotalis diei... mensis... anni... in casu », nisi, adprobante Ponente, partibus placuerit dubiorum formulam repetere in priore instantia Rotali statutam.

Art. 78. — § 1. In decreto quo dubiorum formula statuitur, Ponens designabit diem propositionis causae, et congruam pecuniae summam, ad occur-

rendum expensis iudicialibus universe sumptis, in arca nummaria Tribunalis a partibus deponi mandabit.

§ 2. Pariter in eodem decreto, cautionem, ad normam can. 1909, § 2, si quae opportuna videatur, praestari iubebit.

Caput II.

De interruptione instantiae, de peremptione et renuntiatione.

Art. 79. — § 1. Interrupta instantia per mortem partis, aut eius status vel officii mutationem, ad normam can. 1733, eius heres aut successor qui causam prosequi velit, Ponenti libellum exhibere debet, quo demonstret se revera partis litigantis heredem esse aut successorem, et ad causam prosequendam se admitti petat.

§ 2. Libellus a Ponente alteri parti notificatur, et, si haec contradicat, quaestio exsurgit incidens, more solito, definienda.

§ 3. Si pars litigans moriatur, aut statum vel officium mutet causa iam conclusa, instantia quidem non interrumpitur, sed si partis heres vel successor novas probationes habeat, et, ad normam can. 1861, proponere valeat, id in suo libello Ponenti exhibendo significare debet, ut hic, libello alteri parti notificato, provideat, prout iustitia exigit.

Art. 80. — Interrupta instantia per procuratoris mortem, aut huius a mandante remotionem, vel legitimam mandato renunciationem, pars, nisi per se ipsa deinceps causam prosequi velit, quamprimum alium procuratorem nominare tenetur, assignato etiam ei, si altera pars petat, aut Ponens expedire existimet, peremptorio ad hanc nominationem faciendam termino. Causa vero conclusa, instantia non interrumpitur, sed Ponens, citata parte, ad ulteriora procedat.

Art. 81. — § 1. Si agatur de causa in prima instantia iure proprio a S. Rota cognoscenda, et nullus actus processualis, quin aliquod obstet impedimentum, per biennium ponatur, instantia perimitur. Biennium autem incipit a contestata lite vel ab ultimo actu processuali posito.

§ 2. Si agatur de causa in prima instantia, vi Commissionis Pontificiae a S. Rota cognoscenda, et nullus actus processualis, quin aliquod obstet impedimentum, ponatur per biennium ab obtenta Commissione, haec exstinguitur. Quod si post litem contestatam nullus actus processualis per biennium ponatur, instantia perimitur ut in paragrapho praecedenti.

§ 3. Si agatur de causa in gradu appellationis a sententia Tribunalis inferioris in S. Rota cognoscenda, et nullus actus processualis, quin aliquod obstet impedimentum, ponatur per annum a die quo appellatio ad Rotam pervenit, appellatio deserta habeatur. Instantia vero perimitur, si post litem contestatam, vel ultimum actum processualem positum, annus defluxerit, neque alius actus positus sit.

§ 4. Si agatur de causa in gradu appellationis a sententia Rotali, et nullus actus processualis, quin aliquod obstet impedimentum, ponatur per mensem, vel longius temporis spatium concessum ab ipsa appellationis die, haec deserta habeatur; praeter instantiae peremptionem post annum ab ultimo actu processuali posito elapsum.

Art. 82. — Elapsis terminis in praecedenti art. assignatis, ipso iure instantia perimitur aut appellatio deseritur vel Commissio pontificia exstinguitur idque Ponens decreto declaret.

Art. 83. — Si pars a Ponentis decreto intra decendium ad Turnum provocaverit, recursus, quaestione incidentali promota, a Turno definietur per decretum, adversus quod ulterior recursus in Rota non datur.

Art. 84. — Ut causa quoquomodo finita iuxta art. 81 iterum in Rota tractari possit, pars, cuius interest, necesse est beneficium obtineat restitutionis in integrum adversus declaratam peremptionem, vel exspiratam Commissionem, a Supremo Tribunali Ap. Signaturae impetrandum; nisi agatur de causa iure proprio in prima instantia a S. Rota cognoscenda, quo in casu, integrum est partibus causam iterum per novum libellum proponere.

Art. 85. — Causa ad Rotam restituta, vel novo libello proposita, penes eum Turnum instauranda est, cuius propria facta fuit ad normam can. 1725; alias penes Turnum quem Decanus designet iuxta art. 15.

Art. 86. — § 1. Si pars aliquem actum iudicialem intra terminum ei a iudice praefixum, absque legitima excusationis causa, ponere negligat, censetur iuri suo renuntiasse et Ponens non modo ad ulteriora progredi valet, sed, etiam ex officio, vel ad alterius partis instantiam, declarare partem vel ipsam litem, vel certi iudicialis actus positionem aut instructionem deseruisse, firmo can. 1850.

§ 2. De causa excusationis a parte allegata iudicat Ponens, audita altera parte, quae si contradicat, datur locus quaestioni incidentali, more solito, cognoscendae.

Art. 87. — Pars quae, ad normam can. 1740, instantiae, vel omnibus aut quibusdam actis iudicialibus iam peractis renuntiare intendit, renuntiationem suam, in scriptis datam, et a se vel a suo procuratore, speciali mandato munito, subscriptam, cum indicatione loci et temporis, ad Ponentem transmittere debet.

Art. 88. — § 1. Receptam renuntiationis scripturam Ponens ipsi alteri parti notificet, ut renuntiationem acceptet aut reiiciat, praefixo ei congruo termino; quo inutiliter transacto, renuntiatio acceptata censetur.

§ 2. Nisi pars per se processum peragat, renuntiationis notificatio fieri etiam debet eius procuratori, qui tamen renuntiationem acceptare vel reiicere valide non potest sine speciali mandato.

Art. 89. — § 1. Acceptatam tacite vel expresse ab altera parte renuntiationem Ponens admittet, modo conditiones in superioribus articulis praescriptae impletae fuerint.

§ 2. Attamen, si agatur de causis, in quibus boni publici aut salutis animarum intersit, renuntiationem, etsi ab altera parte oppugnatam, Ponens, si id expedire censuerit, admittere poterit, audito Promotore iustitiae vel vinculi Defensore, ita ut renuntiatio plenum iuridicum effectum sortiatur.

Art. 90. — § 1. Si actor, introducta causa in prima instantia in S. Rota, ante alterius partis citationem renuntiet libello iam oblato, Ponens renuntiationem admittet altera parte inaudita, audito tamen Promotore iustitiae,

vel vinculi Defensore, in causis quae bonum publicum salutemve animarum respiciant.

§ 2. Renuntiatio instantiae, facta post sententiae prolationem a parte victa, aequivalet rei iudicatae irrevocabili contra renuntiantem.

Art. 91. — § 1. Pars quae instantiae renuntiaverit, solvere tenetur omnes expensas iudiciales, inclusis advocati alterius partis honorariis.

§ 2. Si pars quibusdam tantum actis iudicialibus renuntiaverit, solvere debet expensas iudiciales, quae his respondent, inclusis pariter advocati adversarii honorariis, pro quota parte renuntiationis.

Caput III.

De processus instructione.

Art. 92. — § 1. Quando causa, ad S. Rotam delata, instructione indiget, Ponens hanc instructionem vel sibi reservare vel alii Auditori de Turno committere potest, nisi agatur de causa criminali, criminaliter acta, quo in casu, officium Instructoris a Decano debet demandari alicui Auditori alterius Turni.

§ 2. Decani vel Ponentis decretum, quo Iudex instructor designatur, partibus, prout etiam Promotori iustitiae vel Defensori vinculi, notificari debet.

Art. 93. — § 1. Cum causae instructio in toto vel in parte Curiis dioecesanis demandanda sit, Iudex instructor iisdem litteras rogatorias mittet, quibus Ordinario dat facultates necessarias et opportunas, non excepta facultate subdelegandi, ut, Tribunali ad normam iuris constituto, cum interventu Defensori vinculi in causis matrimonialibus vel sacrae ordinationis, et Promotoris iustitiae in criminalibus vel aliis bonum publicum respicientibus, partes et testes excutiat.

§ 2. His litteris rogatoriis, quae sufficientem de statu causae notitiam continere debent, adnectenda sunt: 1) interrogatoria partibus vel testibus proponenda, nisi forte magis expediat, ut interrogatoria Defensori vinculi vel Promotori iustitiae Curiae conficienda relinquantur ex articulis a partibus propositis; 2) notula testium interrogandorum, quibus alii adiungi poterunt, si talis facultas in delegationis litteris concessa fuerit.

Art. 94. — § 1. Quando Turnus edit decretum: « compleantur acta seu probationes iuxta instructionem dandam vel a Defensore vinculi aut Promotore iustitiae, vel a Ponente », et instructio perficienda sit in Curiis dioecesanis, tunc Ponens Curiis, in quibus acta compleri debent, litteras rogatorias mittet, sicut dictum est in superiore articulo, cum praefato Turni decreto et instructione.

Art. 95. — Iudice instructore constituto, si partes contra actum a Ponente positum excipiant, quasi hic munus Iudicis instructoris usurpaverit, vel actum posuerit, qui instructioni praeiudicium attulerit, exceptio a Turno iudicatur.

Art. 96. — A decretis et rescriptis Iudicis instructoris datur recursus ad Turnum a quo causa, instructioni obnoxia, iudicanda est.

Art. 97. — § 1. In causis validitatem matrimonii vel sacrae ordinationis respicientibus, si occurrant quaedam difficiliores circa theologiam quaestiones,

Ponens aut Turnus unum vel plures peritos theologos ex officio eligere possunt, non requisita nec exspectata partium petitione.

§ 2. His peritis applicanda sunt, pro rei natura, quae ius de peritis statuit.

Art. 98. — § 1. Partes ius habent obiectum peritiae cognoscendi, antequam perficiatur, nisi agatur de causa criminali, vel etiam de gravi ordinis publici negotio, in quibus expediat partes de peritia certiores non facere nisi quando iam peracta fuerit.

§ 2. Partes, quibus obiectum futurae peritiae communicetur, opportunas animadversiones proponere possunt, etiam circa ipsum deputationis rescriptum.

Art. 99. — § 1. Possunt partes sibi invicem, ad eliciendam facti confessionem interrogatoria proponere; haec autem non tantum ab ipsa parte litigante, sed etiam ab ipso procuratore proponi possunt, modo hic speciale mandatum haebat.

§ 2. Sufficit tamen primum mandatum ad litem, si facultatem interrogatoria proponendi expressis vel aequivalentibus verbis contineat.

Art. 100. — § 1. Si necesse sit, ad causae decisionem, res aut loca controversa inspicere, ut saepe contingit in iudiciis finium regundorum, nuntiationis novi operis et similibus, ad Turnum pertinet, instante parte, aut etiam ex officio, accessum iudicialem decernere.

§ 2. Si Iudex instructor, in instructione conficienda, necessarium esse existimet, ut ipsi Auditores accessum perficiant, rem ad Turnum remittat.

§ 3. Turnus, accessum decernens, si hunc explere integro tribunali non reservet, Ponenti committit, ut ipse accedat et referat, cum potestate peritos adhibendi, si valde utile aut necessarium esse existimaverit.

Art. 101. — § 1. Partibus, earumve procuratoribus, si hos accessui iudiciali interesse permiserit Ponens, ius est faciendi, dum accessus perficitur, animadversiones et declarationes, quarum mentio fiet in Notarii relatione de accessu.

§ 2. Decerni poterit ut fiant descriptiones locorum in tabulis topographicis, vel ut tabularum exhibitarum fiat recognitio, vel ut testium a partibus aut etiam ex officio productorum examen in accessu perficiatur.

Art. 102. — Si, propter distantiam locorum aut alias rationes, accessus iudicialis nec a Turno nec a Ponente perfici queat, Turnus curabit ut fiat per iudicem delegatum, datis ad hoc litteris rogatoriis ad Ordinarium loci cum instructione et facultatibus necessariis et opportunis.

Art. 103. — § 1. Iusiurandum suppletorium aeque ac eius delatio decerni nequit nisi a Turno; verum deferri potest coram Ponente, nisi eius delationem Turnus sibi reservet.

§ 2. Si Iudex instructor, in istructione conficienda, iuriiurando suppletorio locum esse existimaverit, rem ad Turnum remittet.

Art. 104. — Iusiurandum aestimatorium decerni et deferri potest, non solum a Turno vel a Ponente, sed etiam a Iudice instructore in periodo instructionis, salvo recursu ad Turnum ad normam art. 96.

Art. 105. — § 1. Turno reservatur iusiurandum decisorium deferre huiusque formulam approbare; itemque si pars, cui defertur iusiurandum, illud recuset, nec alteri parti referat, iudicare quanti facienda sit praedicta recusatio.

§ 2. Si iusiurandum litis decisorium a parte proponatur durante periodo instructionis, Iudex instructor rem ad Turnum remittere debet.

Caput IV.

De incidentibus.

Art. 106. — Quaestio incidens proponitur Ponenti per libellum, quo, indicato nexu qui intercedit inter ipsam et causam principalem, rationes petitionis breviter explicantur.

Art. 107. — § 1. Petitio notificatur parti adversae, cui breve quoddam temporis spatium ad respondendum assignatur.

§ 2. Notificatio ac termini constitutio aptantur quoque Promotori iustitiae et vinculi Defensori, si hi in causa principali adsint.

Art. 108. — Auditis audiendis, aut inutiliter elapso termino iis assignato, Ponens, si inter partes convenerit, aut nihil contra petitionem oppositum fuerit, ipse vero nihil excipiendum habeat petitionem admittat, ac terminos designet. Secus rem remittat Turno.

Art. 109. — § 1. Turnus aut reiicit petitionem, aut statuit de ea habendam rationem una cum causa principali, aut admittit quaestionem solvendam esse ante causam principalem.

§ 2. Cum reiicitur petitio, rationes reiectionis in iure et in facto breviter exponantur.

Art. 110. — Cum Turnus admittit quaestionem solvendam esse ante causam principalem, pro diversa rei natura statuit quaestionem solvendam esse, aut servata forma iudicii per interlocutoriam sententiam, aut non servata forma iudicii per merum decretum. Qui alter solutionis modus servetur potissimum in quaestionibus minoris momenti, aut difficultatis.

Art. 111. — Si quaestio incidens solvi debeat iudicii forma servata, ideoque cum dubiorum propositione, ei aptantur regulae quae vigent de causa principali, exceptis terminis, qui statuantur quam breviores.

Art. 112. — Si quaestio incidens solvi debeat non servata forma iudicii, seu absque dubiis, per memoriale, Ponentis erit diem statuere decisioni, assignare partibus terminum unum pro distributione memorialium, alterum pro distributione responsionum, vel pro orali discussione.

Art. 113. — Quaestionem incidentem solvit Turnus, rationes decidendi in iure et in facto breviter exponens, licet res, forma iudiciali non servata, per decretum definiatur.

Art. 114. — § 1. Contra decretum Turni de quaestione incidentali statuens, itemque contra sententiam interlocutoriam quae non habeat vim definitivae, non datur appellatio, nisi haec cumuletur cum appellatione a sententia definitiva.

§ 2. Attamen Turnus, antequam finiatur causa principalis, decretum vel sententiam interlocutoriam potest, iusta intercedente causa, corrigere aut revocare, sive ex se, auditis partibus, sive ad instantiam unius partis, audita altera parte et requisito voto Promotoris iustitiae aut Defensoris vinculi, si intersint.

Art. 115. — Ponens contumaciam rei vel actoris declarare valet, itemque poenas comminari et irrogare ad normam Codicis.

Art. 116. — Post latam sententiam contumax beneficium restitutionis in integrum ad appellandum a Turno, qui sententiam tulit, petere potest, ad normam can. 1847.

Art. 117. — § 1. Qui in causam admitti velit, Ponenti exhibere debet ante conclusionem in causa libellum, in quo breviter de iure interveniendi probationes afferat.

§ 2. Petitio notificetur partibus, et, his auditis, itemque Promotore iustitiae et vinculi Defensore, si adsint in causa principali, solvitur ut ceterae quaestiones incidentes.

Art. 118. — § 1. Ponens, ad instantiam partis, vel etiam ex officio, debet iubere *interventum* illius qui necessario adesse debet, in primis Promotoris iustitiae, cum primum constiterit bonum publicum in discrimen vocari.

§ 2. Sed si quaestio, ex oppositione partium vel Promotoris iustitiae, oriatur, haec definitur a Turno.

Art. 119. — § 1. Actio ex attentato, ad obtinendam declarationem nullitatis, proponitur coram Turno.

§ 2. Pendente quaestione de attentato, cursus causae suspenditur, nisi Turno videatur opportunius de ea re rationem haberi una cum causa principali.

Caput V.

De processus publicatione, conclusione in causa et de discussione.

Art. 120. — § 1. Testificationes ceteraeque omnes probationes, quae in actis reperiuntur, sunt publicandae, ad normam can. 1858, 1859.

§ 2. Publicatio iubeatur a Ponente, dato decreto.

Art. 121. — Responsionibus exhibitis, quas inter se partes vel partium patroni post defensionum distributionem commutant, conclusum in causa habetur.

Exinde nequeunt partes novas probationes exhibere. Fas erit tamen Ponenti novas admittere probationes, si agatur de causis, quae nunquam transeunt in rem iudicatam, aut de documentis nunc primum repertis aut de testibus qui antea ob legitimum impedimentum tempore utili induci non potuerunt. Sed proprio decreto id statuat Ponens, audita altera parte, cui congruum tempus adsignet, ut super illis suas animadversiones conficere valeat; secus nullum erit iudicium.

Art. 122. — § 1. Advocatorum defensiones latina lingua sunt exarandae typisque imprimendae una cum summariis apud typographiam Vaticanam, nisi alia utendi facultas facta fuerit.

§ 2. In fronte scripturae dubia semper sunt referenda.

§ 3. Summarii documenta esse debent titulis munita et in indicem relata cum paginarum numeratione.

Art. 123. — Si partes per se, etiam cum adsistente advocato, defensionem suam suscipiant, uti valent lingua italica aut gallica. In quolibet tamen casu unica semper debet esse scriptura, vel nempe partis vel eiusdem advocati, nunquam duplex.

Art. 124. — Scriptura excedere non debet viginti paginas formae typographicae folii romani; responsiones paginas decem. Attamen Ponens, ad petitionem partis interesse habentis, quae probet iustam adesse causam, rescripto concedere valet ut paginarum mensura augeatur, sed non ultra duplum. Ulterior concessio dumtaxat a Collegio dari potest.

§ 2. Haec facultas, etiamsi ab una tantum parte petita, alteri quoque parti, cui est notificanda, censetur concessa, et notari debet in defensionis scriptura his verbis: « De licentia sub die... ».

Art. 125. — § 1. Exemplar tum scripturae vel responsionis, tum summarii, typis impressum, a partibus aut ab earum Procuratoribus vel Advocatis exhibendum est Ponenti, ut imprimendi facultas impetretur.

§ 2. Defensio una cum Summario exhibenda est saltem tribus diebus ante eiusdem distributionem, responsiones saltem ante duos.

§ 3. Qui has praescriptiones transgreditur, etiamsi gratuito fungatur patrocinio, Ponentis decreto pecuniaria poena mulctabitur.

Art. 126. — § 1. Defensio, typis impressa, triginta dies ante causae definitionem, in Cancellaria Tribunalis est deponenda et per Notarium, apparitoris opera, distribuenda duplici exemplari Iudicibus (triplici autem si eorum studio addictus sit secretus), nec non Promotori iustitiae et vinculi Defensori, si iudicio intersint. Partes autem exemplaria opera eiusdem Cancellariae inter se commutare tenentur.

§ 2. Promotori iustitiae, in causis non criminalibus, defensiones exhibeantur saltem decem dies, vinculi Defensori viginti dies ante terminum statutum pro distributione defensionum.

§ 3. Hi tenentur in dictis causis suas defensiones et responsiones exhibere ad minus vigesimo die ante causae discussionem, nisi copia causarum id vetet, quo in casu Ponentis est alios terminos constituere.

§ 4. Responsiones intra terminum viginti dierum post distributionem defensionis et saltem decem dies ante causae discussionem exhibeantur Tribunali, modo superius indicato, distribuendae una cum novis documentis, si quae adsint deducenda.

§ 5. Si de quaestione incidentali agatur cum dubiis, scriptura eodem modo exhibeatur et distribuatur die a Ponente in rescripto determinata.

Art. 127. — Defensiones una cum Summariis uti supra exhibitae statim distribuendae sunt, ne causae definitio, praesertim in re matrimoniali, perniciosam patiatur moram.

Art. 128. — § 1. Communicatis defensionum scripturis inter partes, hae responsiones conficere valent intra tempus superius praestitutum.

§ 2. Respondendi ius semel tantum partibus esto, nisi Ponenti, gravi ex causa, iterum videatur concedendum. Concessio vero uni parti facta, alteri quoque data censebitur.

Art. 129. — § 1. Termini, ut supra constituti, ad instantiam partis, audita altera parte, aut ex officio a Ponente prorogari possunt, vel etiam coarctari utraque parte consentiente.

§ 2. Advocatus qui vult obtinere dilationem termini designati pro exhibitione defensionum, debet, decem diebus ante praedictum terminum, a Ponente expetere ut discussio causae differatur.

§ 3. Si expetitae dilationi adversa pars legitimis de causis se opponat, et parsa instans statutos terminos observare renuat, Ponens, reiecta dilationis petitione, decernere potest causam nihilominus discutiendam esse, notificato tali decreto renuenti, cum assignatione congrui termini ut valeat se defendere.

Art. 130. — Quando pars renuens, in recusatione perseverans, petit ut audientia differatur, nullum ius habet ut sibi contraria acta aut defensio notificentur. Eius vero memoriale, quo vel dilationem petit, vel incidens promovet ut causae definitio quoad meritum suspendatur, debet alteri parti communicari.

Art. 131. — Qui in defensionibus consignandis neglegentes deprehendantur, pecuniaria poena a Ponente mulctentur. Si in neglegentia perseverent, pars moneatur, cuius consensu advocatus neglegens potest a Turno privari suscepto patrocinio aliusque a parte, vel in causis publicis ex officio, legitime electus substitui. Quod si Ponens, ex actis et probatis, rem habeat plene perspectam, ad causae definitionem, de consensu Auditorum de turno, procedere potest.

Art. 132. — § 1. Informationes orales ad iudicem ne fiant. Ponentis autem est, ad instantiam unius vel utriusque partis, proprio rescripto moderatam causae disputationem oralem concedere coram Turno. Tunc pars, vel partes instantes, referre in scriptis tenentur quaestionum capita, quae sunt disceptanda vel illustranda, et Ponens, assignata die disputationi, hanc regit.

§ 2. Ponens ex officio eam decernere etiam valet.

§ 3. Quaestionum capita inter partes communicanda sunt.

Art. 133. — § 1. Discussioni assistunt partium patroni, et Promotor iustitiae et vinculi Defensor in causis in quibus intersunt.

§ 2. Ponentis est ipsas partes, rationabili de causa, ad earum instantiam, discussioni admittere, nec non peritos, si adsint, ad discussionem vocare.

§ 3. Discussioni unus etiam ex Tribunalis Notariis assistere debet, ut, Ponente decernente, disceptata referat in actis.

Art. 134. — § 1. Qui in disputatione reverentiam Tribunali debitam non praestet, iure privabitur ulterius loquendi et expelli poterit ab aula iudiciali.

§ 2. Contra Advocatum vel Procuratorem qui talia committat, Tribunal potest illico, facti attenta notorietate, decretum suspensionis ad tempus pro casus gravitate edere, vel etiam eum deferre ad Collegium disciplinae.

Caput VI.

De sententiis.

Art. 135. — § 1. Auditores die et hora constitutis, in Turnum, in plenum Collegium aut in aliam coetus formam congregati in sede Tribunalis, nisi peculiaris causa alio convenire suadeat, definientes causam a litigantibus propositam et iudiciali modo pertractatam, dubiis respondendo legitime propositis et discussis, sententiam dicunt.

§ 2. Sententia aut interlocutoria est aut definitiva; illa, si dirimat incidentem causam; ista, si principalem; ceterae Auditorum pronuntiationes decreta vocantur.

Art. 136. — § 1. Assignata conventui die, singuli Auditores scripto afferant conclusiones suas seu vota, in merito causae, cum rationibus tam in facto quam in iure quibus ad conclusiones proprias venerint.

§ 2. Suas conclusiones seu vota quisque Auditor latino idiomate exaret, propria manu subsignet, et secreto servet.

Art. 137. — Causae discussio secreta sit, cui non intersint nisi soli Iudices, et a Ponente sumat initium qui votum legat, datis, si opus sit, declarationibus etiam super causae processu per acta apud se posita; deinde ceteri Auditores ex ordine sua vota legant.

Art. 138. — In discussione fas est unicuique Auditori a pristina sua conclusione partim vel ex integro recedere, et accedere voto vel votis unius vel plurium Coauditorum; sed mutationes inductae et rationes significari breviter debent in voto scripto.

Art. 139. — Ea est sententia, sive interlocutoria, sive definitiva, in qua conveniat pars absolute maior votorum.

Art. 140. — Quoties in prima discussione iudices ad sententiam devenire nolint aut nequeant, differtur iudicium ad novum conventum per rescriptum: «Resolutio dabitur in proximo Auditorum conventu», aut simpliciter: «Dabitur in proximo». Dilatio vero comperendinari non debet ultra hebdomadam, nisi forte vacationes Tribunalis intercedant.

Art. 141. — Si nec in altero Auditorum conventu haberi possit pars maior votorum necessaria ad decisionem, Ponens Rmo P. D. Decano significet statum quaestionis, ut provideat aut augendo Auditorum numerum aut rem Ssmo deferendo.

Art. 142. — § 1. Constabilita decisione, Ponens eam scribit sub forma responsionis ad dubia, eamque subscribit una cum Auditoribus de turno et unit fasciculo actorum.

§ 2. Dummodo Tribunal non decernat decisionem secreto servandam esse, usque ad formalem sententiae publicationem, Notarius, protocollo addictus, oretenus causae decisionem partibus communicare valet, eisdemque decisionis exemplar, si petatur, tradat. Si vero decisio secreto servanda sit usque dum prodeat sententia, Ponens id decreto statuat.

Art. 143. — § 1. Sententia quam primum edenda est, ad summum intra bimestre.

§ 2. Sententia latino idiomate exaranda est a Ponente, nisi forte in discussione visum fuerit iusta aliqua de causa hoc munus alii ex Auditoribus committere. Extensor sententiae uti potest opera Secreti ex officio.

§ 3. Sententia ab extensore conficiatur oportet prae oculis habitis singulorum Auditorum votis, deducendo ex iis rationes decidendi in iure et in facto, ad difficultates respondendo pro earum momento; omnia haec distincte, ordinate et breviter explicentur.

§ 4. Vota Auditorum a Ponente post publicatam sententiam tradantur Rmo P. D. Decano, qui ea asservabit in secreto decanali archivo per decennium, quo elapso fas erit ea comburere.

Art. 144. — § 1. Sententia ferri debet, Divino nomine ab initio semper invocato; exprimat oportet ex ordine nomen Summi Pontificis pro tempore regantis, indicationem diei, mensis, anni et loci quo prolata est: quibusnam Auditoribus constituatur Turnus seu Tribunal iudicans; quaenam causa et cuiusnam dioecesis; qui sint actor, reus, procuratores, Promotor iustitiae, Defensor vinculi, si partem in iudicio habuerint.

§ 2. Referre postea debet breviter facti speciem cum dubiorum formulis; subsequantur rationes seu motiva quae dicuntur, tam in iure, quam in facto et pars dispositiva sententiae.

§ 3. Statuat de litis expensis.

§ 4. Claudatur cum decreto exsecutorio pro diversa causarum natura iterum indicatis die, mense, anno et loco quibus lata est, et cum subscriptione Auditorum et Notarii.

Art. 145. — Sententiae definitivae ne a Turno quidem, vel Auditorum coetu, qui eas protulit, revocari aut corrigi possunt, nisi correctio referatur ad errorem materialem; quo in casu servetur dispositio can. 1878.

Art. 146. — § 1. In dispositiva parte sententiae, si actor careat actione, aut si eadem probata non fuerit, iudices reum absolvant, dubiis simpliciter « Affirmative » vel « Negative » respondentes, iuxta diversam formularum conceptionem.

§ 2. Si actio iusta sit et comprobata, reum damnent, addendo formulis « Affirmative » vel « Negative » verba « iuxta modum... », quoties, explicari et determinari debeant certa obiecta, nempe vel pecuniarum summa, vel praestatio factorum in quae reus damnetur.

§ 3. In quaestionibus incidentalibus, ordinationem processus respicientibus, si explicandus sit modus, quo perfici debeat actus, detur responsio per verba « Ad mentem » vel haec eadem formula addatur rescripto.

§ 4. Quando actio regulari modo non fuit proposita, Auditores respondent: « Affirmative » vel « Negative » iuxta dubiorum formulam, vel « Orator utatur iure suo coram Ordinario in via administrativa », vel « Orator utatur iure suo, si et quatenus et coram quo de iure », vel alio congruo modo.

§ 5. Ad normam can. 1619, Auditores ne suppleant probationes, nisi agatur de publico bono, vel de animarum salute, quibus in casibus, si probationes videantur posse probaliter compleri, respondetur: « Dilata, et coadiuventur probationes, iuxta instructionem dandam ».

Art. 147. — § 1. Definitiva sententia, statuens de litis expensis, decernat, ad normam can. 1910, 1912, an alter tantum ex litigantibus, vel an uterque litigans, et quanam mensura, expensas iudiciales sustinere debeat.

§ 2. In sententiis incidentalibus condemnationes in expensas reservandae erunt ad litis terminum.

Art. 148. — § 1. In causis matrimonialibus expensae iudiciales regulariter solvendae sunt a parte actrice.

§ 2. In causis criminalibus, qui condemnationem patitur, expensas iudiciales solvere debet, excepto casu quo per ipsam condemnationem subtrahantur fructus omnes beneficiales, aliique reditus eidem aliunde non suppetant unde iudicii expensas solvere queat.

Art. 149. — Expensarum taxatio, quando earum compensatio locum non habeat, aut partes communi consensu eas non determinent, pertinet ad Ponentem.

Art. 150. — Ponens extensam sententiam a Coauditoribus Turni subscriptam, transmittat ad Notarium, Protocollo addictum, ut eam subscribat, in actis Cancellariae asservet, et vel ipse vel alii Notarii Tribunalis exemplaria in authentica forma conficiant ad partium vel aliorum interesse habentium instantiam.

Art. 151. — § 1. Exemplar authenticum in forma exsecutoria integre per apparitorem notificabitur partium procuratoribus, vel, si hi desint, ipsis partibus nec non Promotori iustitiae et vinculi Defensori, si iudicio interfuerint.

§ 2. Si pars, quae procuratore careat, domicilium habeat extra Romanam Curiam, notificatio fiat per Curiam dioecesanam cuius iurisdictioni subiaceat pars ipsa, et Curia testimonium exhibeat Tribunali S. Rotae de facta notificatione.

Art. 152. — Protocollo addictus nullum exemplar extraneis petentibus dabit, nisi de mandato Ponentis aut Decani, iuxta normam art. 39, lit. *e*.

Art. 153. — Decretae matrimonii, vel sacrae ordinationis, nullitatis transmittatur notitia Ordinario loci, ubi matrimonii celebratio, vel sacra ordinatio, consignata invenitur.

Caput VII.

De appellationibus.

Art. 154. — A sententia Rotali definitiva datur appellatio ad Turnum proxime sequentem, ad normam canonum 1879, 1880.

Art. 155. — Appellatio interponitur per petitionem exhibitam Ponenti Turni, qui sententiam protulit. Hic autem, si locus sit appellationi, rescribit: « Admittatur et procedatur ad ulteriora, idque notificetur ». Secus petitionem reiicit, exposita ratione reiectionis, salvo praescripto art. 159.

Art. 156. — § 1. Appellatio interponi debet intra decem dies a notificatione sententiae et prosequenda est coram Ponente subsequentis Turni, ad quem dirigitur, intra mensem ab eius interpositione, nisi Ponens Turni

a quo parti praestituerit longius tempus ad eam prosequendam, quod sex menses excedere non debet.

§ 2. Dies fatales ad appellandum, et ad prosequendam appellationem computantur ita ut in eis includantur dies vacationis qui interea occurrant. Quod si postrema dies fatalis sit vacationis, fatalia ad primam sequentem diem non feriatam protrahuntur. Quibus inutiliter elapsis, deserta, censetur appellatio.

Art. 157. — Appellationis libellus gravaminis motiva innuere debet, nisi agatur de appellationibus ex officio interponendis.

Art. 158. — Legitime appellatione concessa a sententiis definitivis, Decanus decreto suo designabit Turnum, qui ad normam art. 15 iudicium appellationis perficiat.

Art. 159. — § 1. Si oriatur quaestio de iure appellandi, decisio quaestionis devolvitur Turno, ad quem spectat appellationis iudicium.

§ 2. Decisiones hanc quaestionem definientes sunt inappellabiles, salvo tamen recursu ad Signaturam Apostolicam.

Art. 160. — § 1. Etiam in iudicio appellationis admittitur interventus tertiae personae, qui potest esse voluntarius aut necessarius.

§ 2. Persona voluntarie interveniens appellare censetur a sententiis anterioribus, perinde ac contra se essent prolatae.

Art. 161. — Si sententia plura capita seu dubia complectatur, et quoad nonnulla sit confirmatoria, quoad alia sit revocatoria, appellatio non conceditur pro ea parte, quae iam fuerit duabus conformibus sententiis iudicata, nisi una pars cum alia sit connexa eique accessoria.

Art. 162. — Si iudices Turni a quo fit appellatio insoluta reliquerint quaedam ex propositis dubiis, appellatio fit tantum a dubiis decisis. Proponi tamen poterunt in iudicio appellationis etiam dubia non decisa, si haec connexionem cum decisis habeant eisdemque sint accessoria.

Art. 163. — Hisce appellationis iudiciis communes sunt normae processuales statutae pro instantiis in primo gradu apud Tribunal S. Rotae pertractandis.

Caput VIII.

De expensarum iudicialium taxatione et de gratuito patrocinio aut expensarum iudicialium deminutione.

Sectio I. — *De expensarum iudicialium taxatione.*

Art. 164. — Locus est taxationi expensarum iudicialium:

1° Quando Auditores, in sententia, victum victori condemnaverunt vel ad omnes expensas iudiciales, vel etiam ad advocatorum honoraria.

2° Item quando Auditores expensarum compensationem fieri tantum ex parte iusserunt; tunc enim taxatio fieri debet pro parte non compensata.

Art. 165. — § 1. Ad hanc taxationem peragendam, pars victrix, post sententiae notificationem, instat apud Ponentem, ut citeur pars victa ad videndum taxari expensas iudiciales.

§ 2. Huic instantiae pars victrix notulam expensarum adiungit, quas sibi refici postulat.

Art. 166. — Notula expensarum Cancellariae et instructionis processus, conficiatur ab ipsa Cancellaria, atque exhibeatur advocatis ut eam recognoscant, et iustam repertam sua subscriptione firment.

Art. 167. — Ponens citari iubet partem victam ad videndum taxari expensas, iuncto citationis schedae exemplari notulae expensarum a victore propositae, et praefixis comparitionis die, hora et loco.

Art. 168. — Die praefixo, Ponens, inspectis singulis expensarum capitibus, annexisque documentis, et auditis perpensisque alterius partis obiectis, expensas taxat et moderatur, prout iustitia exigit, edito relativo decreto.

Art. 169. — § 1. A decreto Ponentis fieri potest recursus ad Turnum qui sententiam tulit ad expensas condemnantem.

§ 2. Hoc in casu, Ponens instantiam remittit ad Turnum, mandatque eam proponi per memoriale absque dubiis, praefixo parti termino intra quem memorialia distribui debeant, et determinato die, quo in Turno quaestio proponenda sit.

§ 3. A decreto Turni non datur recursus.

Art. 170. — § 1. Si utraque pars vicerit in aliquo dubio concordato, vel in aliqua parte causae, et sententia partibus expensas adiudicet *pro rata victoriae*, Ponens taxat, pro sua prudenti aestimatione, expensas a partibus sustinendas.

§ 2. Si utraque pars a decreto Ponentis ad Turnum recurrat, Ponens ambas instantias uniri iubet, et eas ad Turnum remittit, sub unico iudicio et sententia tractandas et definiendas, praefixis terminis ut in art. 169, § 2.

§ 3. Quod si, postquam una pars recurrerit, et Ponens eius instantiam ad normam art. 169, § 2, iam ad Turnum remiserit, etiam altera pars appellet, Ponens iubet hanc alteram instantiam priori uniri, et rem sub unico iudicio unaque sententia tractandam et definiendam, ut supra, ad Turnum remittit.

Art. 171. — § 1. Quando plures ad expensas condemnati sunt, considerari debent uti in solidum damnati:

1° si agatur de obligatione solidali;

2° si ipsa lex iubeat correos in solidum ad expensas condemnari.

§ 2. In his casibus, si pars victrix expensarum refectionem repetat ab uno tantum ex condemnatis, quem forte magis solvendo parem reputat, Ponens inter victorem et hunc reum expensas taxat, salvo huius regressu contra alios condemnatos.

Art. 172. — § 1. Pronuntiatio circa expensas quae fit in Sacra Rota, regulariter expensas in priore vel in prioribus instantiis factas non respicit.

§ 2. Attamen, quia appellatio a sententia circa causam principalem secumfert appellationem a pronunciatione circa expensas, locus in S. Rota esse poterit faciendae taxationi expensarum in praecedenti instantia factarum, vel huius reformationi, si iam facta fuerit, prout statuitur in paragraphis quae sequuntur.

§ 3. Si victus in priore instantia condemnatus fuerit in toto vel ex parte ad expensas iudiciales, et in instantia appellationis in S. Rota iterum succumbat, Ponens solas expensas in S. Rota factas taxabit, intacta remanente taxatione prioris instantiae.

§ 4. Si victor in priore instantia et ideo appellatus in S. Rota, heic succumbat neque novae probationes ab appellante factae fuerint, locus erit reformationi taxationis in prima instantia factae, si manifesto appareat iniuste in hac instantia expensas ei fuisse adiudicatas.

§ 5. Si vero novae probationes ab appellante in S. Rota factae fuerint, vel si non manifesto appareat iniuste in priore instantia expensas victori fuisse adiudicatas, vel si agatur de causa valde ardua, Ponens taxationem in priore instantia factam intactam relinquet.

§ 6. Aestimatio de his omnibus adiunctis iudicio Ponentis reliquitur.

Art. 173. — Quando facienda vel reformanda erit taxatio expensarum prioris instantiae, elenchus expensarum a Cancellaria Tribunalis inferioris authenticata, exhibetur in S. Rota a parte victrice, cuius interest.

Art. 174. — § 1. Quando una pars, temere litigant, vel contumax, etiam ad damna condemnata fuerit, locus erit taxationi damnorum.

§ 2. Ideo pars victrix elenchum damnorum quae ex temeritate alterius partis lite passam se queritur, Ponenti exhibebit; inter quae intelliguntur etiam iusta lucra quae ex eadem causa amisit.

§ 3. Taxatio damnorum et fructuum eodem modo fit, quo taxatio expensarum; sed a decisione Turni datur appellatio.

Art. 175. — § 1. Quod attinet ad causas matrimoniales, si uterque coniux in processu partem habuerit, et victus victori in expensis condemnatus fuerit, aut compensatio expensarum ex parte tantum praecepta fuerit, taxatio expensarum fit ad normam art. 165 et seq., additis expensis a Tribunali factis pro animadversionum impressione, vel pro instantiis aut actibus in favorem vinculi positis.

§ 2. Si unus tantum coniux, scilicet actor, iudicio contenderit, altero remittente se ad iudicium Sacri Tribunalis, vel alio modo a lite abstinente, taxatio expensarum fit iuxta paragraphos quae sequuntur.

§ 3. Si coniux ille in lite succumbat, et ad expensas iudiciales condemnatus fuerit, earum taxatio fit solito modo, inclusa etiam in expensis taxa pro expeditione sententiae.

§ 4. Si coniux ille causam vincat, nihilominus ad expensas iudiciales teneri declaratur, inclusis etiam expensis pro defensione vinculi factis; quarum omnium taxatio solito modo peragatur.

Sectio II.

De gratuito patrocinio aut expensarum iudicialium deminutione.

Art. 176. — § 1. Pauperes qui in totum sunt expensis iudicialibus sustinendis impares, ius habent ad exemptionem ab eis obtinendis; qui autem has expensas ex parte exsolvere possunt, ad earum deminutionem.

§ 2. In utroque casu, partes, nisi per se ipsae iura sua coram Tribunali defendere possint, ius habent ad gratuitum patrocinium, vel ad gratuitam adsistentiam.

§ 3. Quae in articulis sequentibus de gratuito patrocinio statuuntur, etiam de gratuita adsistentia intelligenda sunt.

Art. 177. — § 1. Qui exemptionem ab expensis iudicialibus, vel earum deminutionem vult obtinere, Ponenti libellum exhibere debet, adiunctis documentis, quibus quaenam sit oeconomica eius conditio demonstret.

§ 2. Probare etiam debet se, in lite agenda, praesumpto bono iure frui, nisi de causa agatur quae vi Commissionis Pontificiae ad S. Rotam delata fuerit.

Art. 178. — § 1. Ponens, accepto libello, petitionem adversae parti notificat, praefixo termino, ut suum hac de re sensum aperiat.

§ 2. Deinde libellum et omnia documenta transmitti curat tum Promotori iustitiae, tum in causis in quibus partem habeat, Defensori vinculi, atque, in causis difficilioribus, Decano Advocatorum Consistorialium. Quod si necessarium ducat, etiam alias notitias exquirere valet.

Art. 179. — Processui, de quo in superiore articulo, locus non est, quando Curia, quae acta causae, ob partis appellationem, ad S. Rotam transmittit, ipsa fidem facit de paupertate partis ad exemptionem expensarum et gratuitum patrocinium iam admissae in priore iudicio; tunc enim uti notorium paupertatis factum habendum erit. Ponens tamen exemptionem ab expensis non concedat, nisi de praesumpto bono iure partis constet.

Art. 180. — Si Ponens deminutionem expensarum iudicialium concedat, pecuniae summam determinabit, quam pars solvere debebit, vel limites statuet iuxta quos reductio conceditur, veluti in dimidium, in tertiam partem, etc.

Art. 181. — A decreto Ponentis, quo petita exemptio ab expensis iudicialibus vel earum deminutio denegatur, appellari potest ad Turnum qui de causae merito iudicaturus est, quaestionem incidentalem per memoriale tractandam promovendo.

Art. 182. — Si, concessa exemptione totali vel partiali ab expensis iudicialibus, postea, in decursu processus, appareat vel ex actis causae vel ex novis documentis non adesse assertam paupertatem aut praesumptum bonum ius, Turnus, vel ex officio, vel ad instantiam Promotoris iustitiae, Defensoris vinculi, in causis in quibus hic intervenit, et etiam adversae partis, exemptionem revocet, promota quaestione incidentali per memoriale tractanda.

Art. 183. — § 1. In ipso decreto quo Ponens exemptionem ab expensis iudicialibus vel harum deminutionem concedit, petat a Decano S. Rotae designari advocatum qui gratuitum patrocinium pauperis suscipiat.

§ 2. Advocato designato Decanus mandatum gratuiti patrocinii, sua subscriptione munitum, tradit, quod mandati procuratorii locum tenet, et in actis asservari debet.

§ 3. Advocatus sic deputatus ab hoc explendo munere se subducere nequit, nisi ex causa Ponenti probata; secus a Ponente congrua poena plecti potest, quam etiam usque ad suspensionem ab officio Turnus producere valet, assentiente Rotali Collegio.

Art. 184. — Si advocatus, cui gratuitum patrocinum committitur, munus suum debita diligentia non adimpleat, ad illius observantiam a Ponente revocabitur sive ex officio, sive ad instantiam partis cuius interest, aut Promotoris iustitiae.

Art. 185. — Si pars, quae patrocinio gratuito usa est, victoriam retulerit, et vel pecuniae summam vel rem pretio aestimabilem consecuta fuerit, quae sit quintuplo maior summa quae pro expensis iudicialibus, non inclusis honorariis advocati, solvenda esset, ab hac summa detrahentur expensae iudiciales, non vero honoraria advocati; nisi adversa pars victa in omnes expensas iudiciales et in ipsa honoraria advocati condemnata fuerit.

DALLE CURIE MINORI

Togliamo dai bollettini diocesani e sottoponiamo alla riflessione dei nostri lettori quanto appresso, che crediamo di interesse generale.

La famiglia del sacerdote.

Il Codice contempla fra altri il caso del sacerdote parroco che deve lasciar la parrocchia a motivo dei suoi familiari, tanto è vero che i pregi e i difetti di costoro costituiscono per i fedeli addirittura qualcosa di essenziale, sia in bene che in male, nei riguardi del sacerdote curatore di anime. Siamo al momento di destinare ai vari ministeri i sacerdoti più giovani e ad essi e in generale a tutto il nostro clero raccomandiamo che tenga in gran conto, come elemento di vita pastorale ed apostolica, la propria famiglia.

E fissiamo sopra tutto questi punti:

1. I genitori possono benissimo abitare con il sacerdote, ma non devono considerarsi come padroni di casa e tanto meno possono ingerirsi nel governo della parrocchia. Se il parroco in casa è considerato quasi come un pupillo, il popolo se ne accorge e viene a menomarsi in lui la stima in cui deve tenere il proprio pastore. Peggio se il babbo o la mamma fossero consultati, ascoltati, seguiti dal sacerdote in quanto parroco: i fedeli se ne avvedrebbero subito e ne resterebbero avviliti e sconcertati.

2. La sorella, la zia, se attempate, possono essere una provvidenza per la canonica, purché di vita intemerata, di vera pietà, né si dieno mai l'aria di padrone di casa, in chiesa, in parrocchia.

3. Giovani sorelle, o nipoti, o cugine non dovrebbero mai essere nelle canoniche. Se a ciò costringesse una vera e assoluta necessità, occorre che sieno vigilate e ove si notasse in loro qualche leggerezza o stringessero relazioni in ordine a fidanzamento, devono essere tosto ritornate alle loro famiglie.

4. Tolti i genitori, nelle case dei sacerdoti non si ammettano mai persone coniugate. Il Concilio Plenario lo vieta e il divieto deve essere mantenuto rigidamente. Gli inconvenienti che provengono dalla presenza di co-

niugi nelle canoniche sono così evidenti che non occorre segnalarli. Il minimo male forse è questo, che il sacerdote diventa in questi casi l'ultimo soggetto degno di attenzione in canonica dove ogni dominio passa agli sposi e alla loro famiglia, con disgusto grande dei fedeli e con disdoro del sacerdote, mentre un'intera parrocchia vede squalificato il suo pastore e spesso gli stessi interessi della chiesa e delle anime sacrificati alla famiglia che sta in canonica.

È anche da avvertire che i figlioli allevati nelle canoniche riescono non di rado cattivi soggetti o per lo meno degli sfaccendati, non amanti di altro che di libertà e di quieto vivere.

5. La domestica deve aver oltrepassato i quarant'anni: deve essere di vita intemerata e dedita a vera pietà. Anche lei non ha che da attendere alle faccende domestiche, qualche volta alla pulizia della chiesa e alla manutenzione degli arredi sacri e niente altro. Il sacerdote non deve permettere che la domestica acquisti ascendente e confidenza con lui o faccia da padrona in casa, in chiesa: ne resterebbe senza alcun dubbio compromesso. Anche vedrà di non affidare alla domestica e neppure alle parenti l'ufficio di vigilare o dirigere i contadini e i coltivatori dei terreni beneficiari; ne potrebbero avvenire dei seri guai.

6. Stia anche attento il sacerdote di non rendersi il servo umilissimo o quasi del fratello, del cognato, del nipote, del sacrestano, del fattore, del sottofattore: mentre ne scapita la sua dignità, il popolo se ne disgusta, si allontana dalla canonica, non accosta più con confidenza il suo pastore. Potremmo dire che il sacerdozio ci ha posto sopra d'un trono, umile e modesto trono, ma trono; discenderne equivale a subire diminuzioni disonorevoli per noi e dannose ai fedeli.

Quanti hanno la conoscenza e l'esperienza del mondo comprenderanno tutta la ragionevolezza degli avvenimenti suesposti e ci teniamo sicuri che ne terrà conto il nostro dilettissimo clero.

Una usanza che deve scomparire.

In alcune parrocchie per la prima Comunione dei bambini è costume che i comunicandi consegnino al parroco un'offerta in denaro, che compensi il parroco stesso della spesa che egli deve sostenere per i ricordi, per la colazione, per la solennità del giorno. Ora ciò può dar luogo ad inconvenienti, come avvenne in qualche parrocchia. E quindi i parroci si studieranno di togliere una consuetudine che è per sé ben poco simpatica e che può far sorgere dicerie punto piacevoli.

Se i bambini comunicandi devono dare al parroco una offerta, sarà facile che questa venga considerata come un compenso all'opera del parroco che ha preparato i bambini alla Comunione: qualche famiglia poverissima per non sfigurare potrà anche studiarsi di rimandare la Comunione del bambino; qualcuno penserà che il parroco profitti dell'occasione per far denaro e che spendendo dieci riceva cento. È chiaro che tutto ciò disdice e compromette l'onoratezza del sacerdote.

Si lasci adunque di esigere qualsiasi offerta, anzi nessuna offerta si mantenga più. Quanto alla spesa per i ricordi e la colazione, che non devono mancare, il parroco potrà sostenerla del proprio o con le elargizioni delle persone benefiche della parrocchia. Il sacerdote buono, zelante, attivo, trova sempre mezzi per fare il bene senza mettere in pericolo il suo decoro e il suo buon nome.

Dobbiamo convincerci che dall'opera del sacerdote deve esulare ogni ombra e ogni parvenza di mercimonio. Forse Samuele ricevette compensi per aver unto re prima Saulle e poi Davide? Eliseo non rifiutò i ricchi donativi di Naaman il lebbroso? Daniele non dichiarò al re che egli rifiutava ogni premio e che tuttavia gli avrebbe interpretati i celebri sogni? E Gesù Cristo ha intimato agli Apostoli: « Gratis accepistis, gratis date ». Né con questo verrà a cadere in miseria il sacerdote veramente animato dallo spirito del Signore. Sono anche per lui, anzi proprio per lui le parole adorabili di Gesù: « Quando vi ho mandato senza sacco, senza borsa e senza calzari, vi mancò mai nulla? ». Ed essi dissero: « Nulla ». (Luca XXII, 35).

Le istruzioni ai fedeli.

Nei mesi di estate e di autunno in città ed in campagna, sia pure per motivi diversi, si verifica una grande diminuzione nel numero dei fedeli che frequentano le nostre chiese. Dalla città moltissimi sono assenti per la villeggiatura, per le cure montane e marine; in campagna i lavori per la coltivazione dei terreni, e non i lavori soltanto, determinano tale assenza.

Io raccomando a tutti i sacerdoti di cura d'anime di ricordare che lo scarso numero dei fedeli non dispensa da nessuna legge della Chiesa, riguardante la spiegazione del Vangelo, la Dottrina Cristiana ai fanciulli, il Catechismo agli adulti. Se i fedeli non vengono in chiesa stiamoci noi. Nessun pastore abbandona l'ovile anche se sono poche le pecorelle; nessun maestro chiude la scuola, anche se sono pochi gli scolari, e noi agiremo diversamente davanti agli interessi delle anime, ai diritti di Dio, alle leggi della Chiesa?

Gravi disposizioni di diritto canonico.

Can. 1103.

In Visita Pastorale ho potuto riconoscere che è abbastanza frequente l'omissione della annotazione del matrimonio nel libro dei battezzati e l'invio della notificazione del matrimonio alla parrocchia del battesimo di ciascuno degli sposi.

Si tenga a mente il canone 1103, § 2: « Il parroco nel libro dei battezzati annoti che il coniuge nel tal giorno, nella propria parrocchia ha contratto matrimonio. Se il coniuge fu battezzato altrove, il parroco del matrimonio ne spedisca la notifica al parroco del battesimo, perché il matrimonio venga annotato nel libro dei battezzati ».

Nelle parrocchie visitate fin qui dove trovai che il canone 1103, § 2, non era osservato, oltre che inculcarne l'osservanza per l'avvenire. ho anche

decretato che si rivedano gli atti di matrimonio dal Decreto « Ne temere » in poi (2 agosto 1907) e che da questa data si annotino e si notifichino tutti i matrimoni non annotati o non notificati appunto perché la disposizione di cui si tratta fu data nel succitato decreto e confermata poi nel codice.

Tutto questo sia detto specialmente per i parroci che non ebbero ancora la Visita Pastorale. Vedano se hanno trascurato le suaccennate prescrizioni tassative del diritto: non lo facciano più per l'avvenire e per il passato si mettano in regola, a cominciare dagli atti di matrimonio registrati dal 2 agosto 1907 in poi.

Si avverta che teologi di valore affermano che da questo lato il decreto « Ne temere », e il canone 1103, § 2, obbligano *sub gravi*: anzi qualcuno vorrebbe che il parroco che riceve una notificazione di matrimonio, ne spedisse ricevuta al parroco che l'ha inviata.

Can. 1178.

1. - Il canone 1178 stabilisce che dalle chiese deve essere escluso tutto ciò che disdice alla casa di Dio e fra questo anche « *negotiationes quamquam ad finem pium habitae* ». È vero che *negotiatio* significa principalmente mercatura, ma è pur certo che anche il vender semplicemente pagelle, opuscoli, oggetti religiosi nell'interno delle chiese sconviene assai e deve essere a qualunque costo evitato. La *domus orationis* non deve assumere mai nemmeno la parvenza di *domus negotiationis*.

Can. 1262.

2. - Il canone 1262 prescrive che le donne stieno in chiesa *capite cooperto*. Perché alcuni parroci e rettori di chiese non provvedono in alcun modo, sia pure con tutta prudenza, all'osservanza di questa legge così antica e così sapiente? E così si pregiudicano i confratelli che delle leggi sono esecutori fedeli. Quanto è riprovevole chi non rispetta la disciplina della Chiesa!

Morale e Diritto.

Per far posto alla trattazione sistematica di problemi morali e giuridici, quale i tempi e le insistenti pressioni di amici, del laicato e del clero, richiedono, sorgerà a fianco del « Monitore », che conserverà il suo carattere eminentemente pratico, una rivista di pura dottrina e di segnalazione scientifica il cui programma è tutto nel titolo: « Rassegna di Morale e Diritto ». Sarà spedita solo a chi ne avrà rimesso entro dicembre l'abbonamento annuo anticipato (Italia, lire 25, estero, lire 50) a Mons. Silvio Romani, via Machiavelli, n. 50, Roma (102).

Direttore responsabile: D. Silvio Romani

Imprimatur: † Joseph Palica, Archiep. Philippen., *Vicesgerens.*

Roma - Tipografia del dott. Giovanni Bardi - Salita de' Crescenzi, 16